Дьыллар уонна дьылҕалар

Кини сир быйаҥар эрэллээҕэ, онон үлэ таҥараларааҕа. Оҕо, эдэр сааһа оннук эйгэҕэ ааспыта. Хороҕо кэриэйдэр кэлэн олохсуйаннар, сир оҥорон, бурдук, оҕуруот аһын ыстан куһаҕана суох үүнүүнү ылаллара. Кинилэр саха ыалларын эмиэ үүнээйи ыстарга үөрэтэллэрэ.

Егоровтар аҕалара Дьоойо Сэмэн саха мындыра, өйдөөҕө этэ. Кини ыаллыы нэһилиэктэригэр ыҥырыкка сылдьар түөннүт, хаанньыт, уҥуох тутааччы, булчут бөҕө киһи эбит. Утуу-субуу төрөөбүт үс уоллааҕа, биир кыыстааҕа. Уолаттарыгар баһымньынан (табыыканан) сир алдьаттарара. Сирин олус мээккэ оҥорторон баран, туох үүнүүнү ыстарар да, онтуттан күһүн аайы бары ыалларыттан ордук үүнүүнү хомуйарынан биллэрэ.

Уолаттарыттан Өлөксөй иккистэрэ этэ. Барыларын аҕалара кыраларыттан үлэҕэ, булка уһуйбута. Мындырынан, кыанарынан, кытыгыраһынан Өлөксөй чорбойоро. Биирдэ сайын оттуу сырыттахтарына, күнүскү омурҕаҥҥа отууларыттан биир куобах ойон тахсан куоппут. Ону уолуйан хаалан, көрөн турдахтарына аҕалара: "Ноо, Өлөксөй, сырсан өлөрөн кэл", — диэбитигэр уола өс киирбэх сырсан ситэн өлөрөн кэлбит. "Тыыннаахтыы тутаары гыммыппар атаҕынан тэбиэлэнэн таҥаспын алдьатта" — диэн баран тэлэ тэбиллибит ыстаанын дьонугар көрдөрөн күллэртээбит. Онтон ыла сайынын, күһүнүн Дьоойолор Өлөксөйдөрө баарына куобахха сааламмат буолбуттара диэн Хоро кырдьаҕастара кэпсииллэрэ.

ДЬИҤ-ЧАХЧЫ ДУЙДААХ КИҺИБИТ

Ленин орденын биир бастакынан ылбыт холкуос бэрэссэдээтэлэ А.С.Егоров төрөөбүтэ 100 сылын туолла

Алексей Семенович сайынын ол кэмҥэ нэһилиэктэргэ буолуталыыр ыһыахтарга атах оонньуутугар, ордук сүүрүүгэ кими да иннигэр түһэрбэккэ, бириис бөҕөнү сүгэн-көтөҕөн кэлэр эбит. "Тустан киһини охторбута" диэн оннук улахан тарҕаммыттэнийбит сурах суох. Ол саҕана Үөһээ Бүлүүгэ эрэ буолбакка, бүтүн республикаҕа тиийэн абсолютнай чемпионнаабыт Буучугураас (Василий Степанов), улууска биллибит Алексей Мордьонноохоп, Никита Докторов-Бычырдаан, баҕар, күлүктээбит буолуохтарын сөп. Ол гынан баран, сайын оттуу, күһүн бултуу сылдьан миинэр атын иһиттэн икки илиитинэн көтөҕөрүн көрбүттэр бааллар. Билигин баар сэрии, үлэ ветерана, Алексей Семенович холкуос бэрэссэдээтэлинэн олордоҕуна биригэдьиринэн үлэлээбит Дмитрий Самсонов оҕонньор оннук дьээбэлэнэн атын көтөхпүтүн хаста да көрбүтүм диэччи. Оттон үлэһитин, булчутун чаһынан киһи тэҥнэспэт киһитэ этэ диэн аҕыйах тылынан быһаарааччы.

Оннук тыыллан-хабыллан сылдьан тапталлаҕын көрсөн, ыал буолан, Дьоойолор бары ыалынан Намҥа көспүттэрэ. Ити кэмҥэ Намҥа МТС тэриллибитигэр нэһилиэктэртэн сүүрбэччэ чулуу уолаттары, кыргыттары сүүмэрдээн Ньурбаҕа курска ыыталаабыттара. Олор истэригэр Алексей, Иннокентий Егоровтар, Иван Спиридонов, Савва Родионов, Иона Романов, Петр Мухоплев уонна Кэнтиктэн Паша Ойууураба, Харбалаахтан Анастасия Тимофеева, Үөдүгэйтэн Евдокия Тобохова, Намтан Марфа Антонова, Ирина Егорова о.д.а. баалара.

Сайдыы саҥа суолугар киминэээхтик киирэн эрэр саҥа советскай былаас аныгы техникатыгар бастаан олорбут, бары да үлэ көҕөр социалистическай куоталаһыынан өрө күүрдүллүбүт күөгэйэр күннэригэр сылдьар эдэр эрчимнээх трактористар күнүс олоро түһэр, түүнүн үһүннүк утуйар ууларын умнан туран үлэлииллэрэ. Кинилэр барыларын баҕата — элбэх бааһына сирин түргэнник оҥорон, үрдүк үүнүүнү ыларга дохсун дьулуурунан сылтараллара. Күннэтэ көрдөрүүлээх үлэтинэн, олохтоох, оттомноох тылынан-өһүнэн, толуу көрүҥүнэн трактористартан барыларыттан Алексей Егоров ордук чорбойоро. Ону МТС салалтата таба көрөн Алексей Семеновиһы тракторнай биригэдэ биригэдьиринэн быыбардаппыта. Үс сыл тэбэн туран Алексей Егоров стахановскай тракторнай биригээдэтэ ньурбалары кытта куоталаһыыга көһөрүллэ сылдьар Кыһыл Знамяны өрүү ылара.

— Биһиги бары, кини салайар тракторнай биригээдэтигэр сылдьааччылар, Алексей Семенович үлэҕэ ураты дьулууругар, киһи, салайааччы быһыытынан дьону бэйэтигэр тардарыгар үөрэнэн хаалбыппыт, — диэн кэпсиирэ толорторорго дьону көҕүлүүрэ — ураты салайааччы этэ.

"Биһиги Наммыт сирин аан бастаан быйаҥнаах оҥорторбут, үрдүк үүнүүлээх дэппит, бүтүн Союзка аатырдыбыт киһибит Алексей Егоров. Биһиги диэн кини үһүйбут оҕолоро эрэ буоллахпыт. Мин киниэхэ армияҕа барыахпар диэри икки сыл үлэлээбитим. Сэриттэн эргиллэн кэлбиппэр, оо, киһим үөрбүтэ даҕаны. Ас бөҕөнү тардан көрсүбүтэ. Тылын баһа: "Дьэ үүнээйибэр биригэдьиирдэнним. Аны биригээдэбитин "Үрдүк үүнүү биригээдэтэ" диэн ааттыахпыт" диэн этэ. Биригээдэм ол курдук уонча сыл ааттаммыта, — диэн кэпсээбитэ Иван Николаевич Ильин. — Ааппытын түһэн биэрбэттии үлэлээбиппит. Бурдукпут ыһыытын сирин 70 гектартан 400 гектарга тиэрдибиппит. Сыллата куруйбут, сынньаммыт баахынаҕа ыһарбыт. Биригээдэ дьоно кыһын бары агрономическай куруһуокка көтүппэккэ сылдьарбыт. Салайааччыбыт агроном үөрэхтээх Софрон Докторов этэ. Трактористары ордук кичэйэн сырытыннараллара. Үлэлээбит сылларбар гектартан ортотунан 16,5 центнери ыларбыт. Сорох сайын МТС, ри кэмэлдьилээх киһи ыал аатын барытын алдьатар. Биһиэхэ оннук дьоно суох, бары сиргэ, үлэҕэ үтүө суобастаахтык үлэлиир буоламмыт бурдуктаахпыт. Бэйэҕит билэҕит, бурдук барыга баһылык, ханна баҕарар бурдук олох таҥарата, өлбөт мэҥэ уутугар тэҥнээҕин. Аас-аччык олохтон, кураан сордообут дойдуларыттан салааскаҕа соһуллан кэлбит дьон биһиги Наммыт быйаҥнаах буоругар үммүт бурдук лэппиэскэтин сиэтилэр да, хайдах курдук килэрис гына тупсалларын үгүскүт көрбүккүт. Онон сирбитигэр үлэлиэҕиҥ. Кини биһиги хара көлөһүммүтүн көмүс туорахтааҕынан күндүлээбитэ, күндүлүү да туруоҕа," — диирэ.

А.С.Егоров — республика Үрдүкү Сэбиэтин депутата, салайар хаһаайыстыбата өрүү бастыҥнар кэккэлэригэр сылдьара, үрдүкү салалтаҕа тылын ылыннарар буолан, улууска биһиги холкуоска аан бастаан автомобиль массыыналаммыппыт. Улууска эмиэ бастакынан локомобиль үлэлээн, Ильич сырдык лаампалара улуус нэһилиэктэриттэн эрдэ сандаарбыта, дьоҕойон эрэ электрическэй мэлиһэ үлэлээн, сордоох суорунаттан ийэлэрбит

Биирдэ "Кыым" хаһыаттан Сунтаарга командировкаҕа сыттахпына "Өлүөнэ өрүскэ", "Түгүн бэрдэй кэрэтэй" диэн ырыаларынан биллибит поэт, республика чулуу дьоннорун хаартыскаларын коллекциялыыр Николай Сергеев:

— Дьэ, бу үөһээ бүлүүлэр өтөр-наар өлбөөдүйбэт дьиҥчахчы дуйдаах киһигит Алексей Егоров эбит. Мин фельетон автора Г.Григорьев диэн ааттаммыт, бэйэҕит аатырбыт "Тыытылба тыҥырах" диэн журналискыт Григорий Нынныровтыын сэллик клиникатыгар бииргэ сытан эмтэммиппит. Дьэ, онно: "Алексей Егоров курдук дьоһуннаах биир дойдулаахтын туохха өстүйэн, ити айылаах куһаҕаннык суруйан өссө үлэлиэх киһини атахтаабыккыный? Иирсээннээх этигит дуо?" — диэн ыйыппыппар:

— Букатын да көрбөтөх, кэпсэппэтэх да киһим этэ. Ону кэлин көрсөн кэпсэтэн баран, кырдьык да дьоһун киһи эбит диэн кэмсиммитим.

— Ол бэйэлээҕи хайдах санааҥ буолан, илиинг баран суруйбуккуный?

— Партийнай мунньахха уола үөрэнэригэр элбэх харчыны кутта, бэйэтэ Дьокуускайга, атын оройуоннарга сылдьарыгар үгүс үбү ороскуоттаата диэн коммунистар кириитикэлээбиттэр, төлөтөргө уурбуттар диэн суруктарыгар элбэх киһи илии баттаабыт этилэр. Онно олоҕуран суруйбутум, — диэбитигэр, оччолорго коммунистарга өстүйүүм үгэнигэр буолан, балачча үөхсүбүттээхпин.

Григорий Нынныров саха журналистара дьиҥ-чахчы аҕа туттубут ытык киһибит этэ. Кини Алексей Егоров туһунан ылбычча суруйбутун чахчы билинэр этэ.

Мин бэйэм Алексей Семенович Хороҕо үлэлиир бүтэһик сылларыгар көрөрүм. Онно көрдөхпүнэ, этэллэрин курдук, дьоһуннаах тыллаах-өстөөх, олус маанытык таҥнар, кыһын үрдүк хара таба күрүмэлээх, тугут тириитэ кылгас сонноох, саһыл тыһа бэргэһэлээх буолара. Киниэхэ дьон барыта истиҥник, убаастабыллаахтык сыһыаннаһаллара. Бэйэтэ эмиэ кэпсэтэр дьонун болҕомтолоохтук истэр, быһаарыытын кылгастык этэрэ да, дьон бэркэ дуоһуйар, астынар курдуктара.

А.С.Егоров бу күн сирин көрбүтэ быйыл сүүс сылын туолар улахан үбүлүөйүн эбии "Чолбон" холкуос тэриллибитэ 75 сылын бэлиэтиир туһунан үлэлээбит нэһилиэгин дьоно, "Чолбон" холкуостаахтара, өссө икки сыллааҕыта быһаарыы ылынан тураллар. Нам төрүт олохтооҕо, нэһилиэк баһылыга И.Е.Чычахов Намы Нам, "Чолбону" "Чолбон" оҥорбут, сахалартан биир бастакынан Ленин орденнаммыт, аатырбыт бэрэссэдээтэл Алексей Семенович Егоров туһунан боччумнааҕы тугу эмэ суруйарбар көрдөспүтэ иккис сылыгар барда. Онтон бэттэх кинини кытта бииргэ үлэлэспит, алтыспыт дьоннору, салайааччылары кытта көрсө, билсэ сатаатым. Хомойуох иһин, кинини кытта бииргэ үлэлэспиттэртэн аҕыйах кырдьаҕас хаалбыт. Оттон кини салайбыт колхозтарыгар эдэрдэригэр үлэлээбиттэри, бэйэтин аймахтарын син балачча элбэх дьону көрүстүм, кэпсэттим. Кинилэр бары киксибит курдук: "Алексей Семенович Егоров — киһи кэрэмэһэ, саха саарына этэ, кини дьоҥҥо бас-көс буолара, кинилэри сатаан салайарга, ордук сиргэ үлэлээн, кини быйаҥын сатаан ыган ыларга, бүлүүлэргэ бурдук таптаан үүнэрин республикаҕа эрэ буолбакка, оччотооҕу Бүтүн Союзка тиийэ аатырдыбыт улууска умнуллубат үтүөлээх киһибит этэ", — диэн биир бигэ тыллаахтар. Кырдьык, Алексей Егоров үйэлэргэ өлбөөдүйбэт үтүө өйдөбүллээх улахан олоҕу олорбутун бар дьоно кэрэһилииллэр, кэрэһилии даҕаны туруохтара.

Егор АФАНАСЬЕВ,
журналист.

Үөһээ Бүлүү.

Ороһуттан төрүттээх, аатырбыт тракторист Тарас Иванов. — Сарсыарда эрдэһитэ, сылайбата-элэйбэтэ, оттомноох тыла-өһө чахчы да дьону салайарга ананан төрөөбүт курдуга. Сыллата куоталаһар Ньурбабыт МТС-тын салалтатыттан кэлэн, биһиги үлэбитин билсэн бараллара. Онно биирдэ директордара Марк Котоконов кэлэн икки хонукка биһигини кытта тэҥҥэ кэриэтэ сылдьыспыта уонна барарыгар: "Дьэ, итэҕэйдим: куотуох дьон куотар эбиккит. Биригээдэбитигэр үлэбит тэрээһинэ үчүгэй эбит. Техникабытынэ көрүнэргит, үлэҕэ ураты дьулуургут,бириэмэни мээнэ туһата суохха ыыппаккытын сөхтүм. Манна барытыгар биригэдьиирдэ Алексей Семенович Егоровка улаханнык сүгүрүйдүм", — диэбитэ.

— Биһиги үлэбит көрдөрүүтэ, хаачыстыбата да ол сылларга бэркэ намтаатаҕына балтараа, өрүүтүн икки бүктэн лаппа чорбойоро. Куоталаһыы түмүгүн аайы бириэмийэ бөҕөнү ыларбыт. Дьэ, оннук аатырыыбыт түмүгэр Өлөксөйбүт аны Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтигэр депутакка кандидатынан турбута. Мин үлэлиир коллективыттан өйөөччү, кини туһунан кэпсээччи киһи буолбутум. Дьэ, ол этэ, бастакы түгэннэргэ саллыы дьыала, — диэн кэпсээбитэ үөлээннээҕэ Иван Васильевич Спиридонов кэлин кырдьан олорон. — Онно бастаан истибитим Өлөксөйум дьоҥҥо этэр тылын. Мин бастаан: "Оскуола паартатыгар биир уруокка олорботох киһи тугу-тугу илин-кэлин түөһэр", — диэн олордохпуна, эмиэ мин курдук аһынан, сэрэхэдийэн олорор дьоҥҥо эттэ эбээт! Инньэ илиҥҥи империалистическай дьоппуоннар, арҕаа фашистскай Германия норуоттары хабалаҕа ылар сэриилэриттэн саҕалаан, бэйэбит ССРС-пыт дьоно бука бары олорго утарсар күүһү-күдэҕи оҥостор, мунньунар үлэ күрэҕэр турбутун, онно биһиги толору бэлэмнээх буоларга үрдүктэн үрдүк таһаарыылаахтык үлэлиэхтээхпит туһунан эппитин-тыыммытын сөҕөн аҕай турардаахпын. Олоҕум саамай чаҕылхай кэмэ саха саарына Алексей Семенович Егоровтыын алтыһан үлэлээбит сылларым этэ. Кини барахсан киһиэхэ истиҥ сыһыана, өйдөөх үтүө сүбэтэ, үлэни былаанныыра. Онтун барахсаттар арахсыбыттара. Кини этэ рынок бэриэчитэ. Холкуоһун киириилээх-тахсыылаах, сырыыныайаны, кэлиини-барыыны кыайар, кыанар дьоннорунан инньэ Алданынан, Өлүөхүмэнэн, Дьокуускайынан этинэн, арыынан, табаҕынан эргиннэрэн харчынан дохуоту холкуостаахтарыгар түҥэттэрбит. Хайа, уонна республикаҕа аан бастакынан эмиэ биһиэхэ, "чолбоннорго", 15 миэстэлээх үлэһиттэр сынньанар дьиэлэрэ тэриллибитэ. Ол дьиэҕэ сэриттэн эстэнбыстан кэлэн баран, сүүрбэччэ хонукка сынньанан, эмтэнэн тыын ылбыттаахпын..."

Иван Николаевич Ильин-Соттоххой бэйэтэ уонна үөлээннээхтэрэ, биир дойдулаахтара Алексей Семеновиһы ытыктаан "ыраахтааҕыбыт", "биһиги намнар Сталиммыт" диир сүдү киһилэрин туһунан бэркэ диэн дуоһуйан, кэмэ суох киэн туттан олорон, уоһун-тиитин сотто-сотто элбэхтик кэпсиирин истэрим. Киниэхэ, ол бэйэлээх биир дойдулаахтарын үлэ үөрүүтүн биллэрэн, дьоллообут аҕай киһилэрин "Дуйдаах киһи" диэн ыстатыйанан холуннарбыттарын санаттахха, ис-иһиттэн тэптэн туран кыйаханара:

— Дьоҥҥо, олоххо оҥорбут үтүөтүнэн дьиҥ-чахчы киминэн да сууйуллубат-сотуллубат дуйу оҥостубут киһи диэн кини буолар. Сахалар самныбыт, сайдарбытын сарбыммыт үгэспит бэрт былдьаһыыбыт биир көстүүтэ этэ. Биһиги ол кириитикэни букатын ылымматахпыт. Уола агроном идэтигэр үөрэнэригэр холкуостан көрүллэр харчыга эбии бэйэтэ ыыппыт харчытын кытта үҥсүүлэригэр киллэрбитэ этилэр. Кини хаһаайыстыбаттан быһаҕаласпат, эттээх, арыылаах, хааччыллыылаах киһи этэ. Оччолорго булт көҥүлүн саҕана сайын отчуттарга, кыһын сүөһү үлэһиттэригэр бэйэтэ тайах өлөрөн элбэхтик аһаппыт байанайдаах булчут этэ. Фельетону утарсан коллективнай сурук ыыппыппытын ыстатыйа автора бэйэтэ редакторы солбуйан олорор буолан бэчээттэппэтэҕэ. Онон биһиги ол күнтэн бу күҥҥэ диэри Алексей Семенович барахсаммытын, хата, "дуйдаах киһи" диэн үчүгэй өйдөбүлгэ туттабыт, туттуохпут даҕаны...

Хаартыскаҕа: республикаҕа Ленин орденын биир бастакынан ылбыт холкуос бэрэссэдээтэлэ Алексей Семенович Егоров.